

Integraal waterbeheer en natuurdoelstellingen: visie gevraagd

door Geert van Wirdum

Geert van Wirdum voert vanaf 1969 vegetatiekundig en hydrologisch onderzoek in laag- en hoogvenen uit. In 1972 liet hij zien dat basenrijke trilveenvegetatie niet altijd afhankelijk is van opwellend grondwater. In 1991 promoveerde hij op de gedetailleerde uitwerking hiervan voor gebieden die eerder als schoolvoorbeelden golden van deze afhankelijkheid. Vanaf 1975 zette hij zich vanuit het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (RIN) in voor het werkgebied. Omstreeks 1978 lanceerde hij de naam ecohydrologie. Geert van Wirdum, wetenschappelijk medewerker van het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), is tijdelijk werkzaam als ecologisch adviseur bij Staatsbosbeheer. Hij heeft onder meer bijgedragen aan de ontwikkeling van het integraal waterbeheer door de Commissie Bestudering Waterhuishouding Gelderland (CWG) en de Studiecommissie Waterbeheer Natuur, Bos en Landschap (SWNBL).

Visie?

Waterbeheerders met een vooruitziende blik gaven omstreeks 1970 in ons land het startsein voor integraal waterbeheer. Met de natuurbeschermingstak wilde dat nog niet erg lukken. Die stond pal voor de eigen sector: iedere millimeter waterstandsverlaging geeft onaanvaardbare schade, zei men. Het aangeven van speerpunten op basis van natuurwaaardekaarten veroorzaakte felle strijd. Gesprekken tussen hydrologen-waterbeheerders en ecologen-natuurbeschermers verliepen moeizaam. Er was dan ook geen kennisbasis of theorie waarin de beschrijvend-inventariserende benadering

van de veldbiologen verbonden werd met de kwantitatief-mechanistische van de hydrologen. Daar ging de ecohydrologie in voorzien. Inmiddels hebben we een Natuurbeleidsplan en een Ecologische Hoofdstructuur. Vele tientallen ecohydrologen zijn betrokken bij grote milieu- en natuurherstelprojecten. Ecohydrologische systeem-analyses, modellen en normen zijn gemeengoed geworden in planning, gebiedsinrichting en terreinbeheer. Er zijn fantastische resultaten geboekt. Toch vind ik dat de toepassingen de eigenlijke kennisontwikkeling te ver vooruitgesneld zijn. Gebiedsvreemd water en verminderde regionale kwel worden te vaak routinematig als oorzaak van verzuring, 'interne vermessing' en verdroging aangewezen. Herstel van de 'oorspronkelijke grondwaterstromingen' wordt aanbevolen, maar zelden wordt de huidige staat van de omgeving als uitgangspunt genomen voor een haalbare alternatieve doelstelling. Kijk eens naar wat er in onze laag- en hoogvenen gebeurt:

Hoogvenen in Nederland

Al 25 jaar worden inrichtingsprojecten uitgevoerd om regenwater vast te houden en de waterstand te verhogen. Op sommige plaatsen zijn grote waterplassen ontstaan. Elders is in ondiep water een zwevende waterveenmosbegroeiing opgekomen, of is oud veen gaan drijven en begroeid geraakt (of gebleven!) met de beoogde vegetatietypen. Deskundigen zijn over het totaal niet erg enthousiast: op de meeste plaatsen zijn de belangrijkste hoogveenmossen niet verschenen; Pijpestrootje en Berk komen al in heel natte stadia op, en worden ook als bedreiging gezien waar de hoogveenmossen het goed doen. Het streefbeeld van een door veenmossen beheerste hoogveenbegroeiing die van nature geen dichte gras- of boomlaag kent, lijkt ver weg. Er zijn inmiddels allerlei wetenschappelijke theorieën

bedacht: de vereiste 'systeemgebonden afvoer' zou niet meer gehaald worden doordat de wegzijging te groot is, Berk en Pijpe-strootje zouden door de luchtvervuiling in het voordeel zijn, voor de ontwikkeling en instandhouding van hoogveen zou een doorgaande aanvoer van basen uit het grondwater noodzakelijk zijn, die weer van invloed is op de noodzakelijke methaanproductie, of, berustend: we moeten gewoon meer geduld hebben, als het klimaat bij ons tenminste geschikt is.

Laagvenen in Nederland

Sinds 25 jaar wordt verzuurd, door veenmossen begroeid veen weggegraven om het maaiveld dicht bij basenrijk grond- of oppervlaktewater te brengen. Schoon regionaal kwelwater wordt als een voorwaarde voor succes gezien. Daarom worden ingrijpende projecten voorbereid voor het 'herstel van de oorspronkelijke waterhuishouding'; 'gebiedsvreemd water' wordt geweerd, en er worden greppels gemaakt om regenwater snel af te voeren. Het totaalresultaat is niet onverdeeld gunstig: geleidelijk ontstaat een overmaat open water, waarvan maar een beperkt deel een aardige waterplantenvegetatie heeft gekregen; op de zo kenmerkende moslaag van de basenrijke trilvenen wijst alleen het beperkt voorkomen van de minst veeleisende soorten. Elders groeit het veenmos eens zo hard als eerst, komen algemene soorten van een weliswaar basisch, maar ook voedselrijk milieu massaal op, of blijft een moslaag afwezig. Er is nog voor vele jaren kwelwater onderweg, dat viezer is dan we wensten. Ook hier zijn reeksen van theorieën ontwikkeld, die vooral tot resultaat hebben gehad dat planning, uitvoering en onderzoek elkaar in stand houden.

Kan het ook anders?

Waarom volharden we met z'n allen in ogenschijnlijk zo weinig doelmatige strategieën? Ik denk: omdat we ons meer laten leiden door de situatie kort voor de aftakeling dan door de kansen die de huidige staat van de omgeving biedt. We denken aan *herstel*, niet aan *andere*, misschien betere oplossingen. Maar, als de bescherming dan kennelijk mislukt is, kunnen we dan wel verwachten dat herstel tot die laatst bekende goede staat haalbaar is en een duurzaam resultaat oplevert? We weten nu hoe belangrijk terreincondities zijn die vooral door de waterhuishouding van de omgeving bepaald worden. Daarom, lijken velen te zeggen, zal die waterhuishouding óók 'hersteld' moeten worden. Ik pleit er nu voor eerst grondig te zoeken naar meekoppeling met – kennelijk! – moeilijk te vermijden sociaal-economische en klimatologische veranderingen, zonder het belang van de natuurbescherming aan andere belangen ondergeschikt te maken. Als wij natte natuur wensen, waarom zouden we dan juist de meest verdroogde en verdrogingsgevoelige delen van Nederland daarvoor uitkiezen? Zijn die hoogvenen, bijvoorbeeld, niet veel beter te houden in een moerassig laag Nederland met een hoge luchtvochtigheid, dan tussen de bossen op het zand? De al bereikte kennis over herstel, zal meer vruchten afwerpen als we ook meer investeren in de ecohydrologische kennis voor de integratie en optimalisatie bij planvorming en ontwerp. Beschrijvende ecologen-visies zullen getoetst moeten worden aan, onder andere, hydrologische en maatschappelijke visies, en aan veldexperimenten. De uitwerking van het Natuurbeleidsplan en de Ecologische Hoofdstructuur zijn het ruimschoots waard!

Van hoogveen naar laagveen en terug

Ik stel me voor dat de hier bedoelde kennis niet alleen voor de landelijke en regionale planvorming bruikbaar is, maar ook voor de besluitvorming over individuele natuurgebieden met problemen. Mijn keuzeschema voor hoog- en laagvenen zou, wat charge-rend, zo kunnen worden uitgeschreven:

Hoogveen?

- Als het kernveen nog de normale colloidale structuur heeft en als nog een levend veenmosdek aanwezig is, dan zijn er goede redenen om aan te nemen dat herstel van afgetakelde onderdelen mogelijk is.
- Anders: haal dat hoogveen maar weg tot het niveau waar regionaal grondwater uittreedt, of iets daar beneden. Dat schept een prachtige uitgangssituatie voor basenrijke laagveenvegetaties, zeker als voldoende veen aanwezig blijft om basen vast te houden. En als het grondwater minder basenrijk is valt een ontwikkeling via vochtige heide naar nieuw hoogveen te verwachten met minder drastische ingrepen in het regionale waterbeheer.

Laagveen?

- Als doorstroming van het veen met schoon, basenrijk grond- of oppervlaktewater gewaarborgd kan worden, dan lijkt me herstel tot laagveen een uitgelezen kans.
- Anders: laat dat veenmos in die laagvenen maar groeien. Wie het wil zien, en er het onderscheidend vermogen voor heeft, kan waarnemen dat veel van de zogenaamde hoogveensoorten onder de veenmossen op het moment meer in (verzuurde) laagvenen dan in (afgetakelde) hoogvenen voorkomen. Dit laat zien dat op die plaatsen het regenwater

de voeding overneemt van het voor laagveenontwikkeling vereiste grond- of oppervlaktewater. De ontwikkeling van struweel en bos blijft in het licht van de beheersdoelstellingen misschien een probleem, net als in de huidige hoogvenen, maar we weten daar nog te weinig van af.

Ik pleit dus voor een grondiger landschaps-ecologische analyse voorafgaand aan de gebiedsgewijze uitwerking van de doelstellingen. Hierin zou rekening gehouden kunnen worden met visies op sociaal-economische ontwikkelingen en klimaat. Op die manier hoeven we minder tégen de natuur en elkaar te vechten, al zullen nog steeds wel aanpassingen van de gebiedswaterhuishouding gewenst zijn.

Geert van Wirdum

Postbus 220
3960 BE Wijk bij Duurstede

Telefoon: (0343) 57 64 64 of (030) 692 62 66

Fax: (030) 697 74 83

E-mail: g.vanwirdum@ibn.dlo.nl
tot 1-3-1999: vwirdum@buffel.lnv.agro.nl